

קונטרס

אגרת המלך

בעניני פורים

יו"ל לרגל שמחת בר המצוה לבננו בכורנו

חיים אליעזר

נ"י

י"ב אדר התשע"ג

אלעד

לכל עניני הקונטרס:
גנוט
התאנה 12 אלעד
03-3170244

קונטרס

אגרת המלך

בעניני פורים

יו"ל לרגל שמחת בר המצוה לבננו בכורנו

חיים אליעזר

נ"י

שמואל ברוך גנוט

אור לייב אדר התשע"ג

אלעד

תוכן הענינים:

רשימות ממורי ורבי מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א

בעניני פורים ובעניני צדקה ומתנות לאביונים

עמ' ג

ט.....	חיוב נשים בקריאת המגילה.....
י.....	חיוב עבדים בקריאת המגילה.....
יא.....	מבטלין ת"ת ומצוות לקריאת המגילה.....
יב.....	ברכת שהחיינו בקריאת המגילה ביום הפורים.....
יד.....	הקורא את המגילה למפרע.....
יז.....	שמחת עניים ביו"ט למול שמחת עניים בפורים.....
יז.....	האכלת מרדכי את לחם המן.....
יט.....	הקשר בין תענים אסתר לפורים.....
כ.....	השמטת מילים בקריאת המגילה.....
כא.....	קריאת המגילה בקיבוץ חילוני קודם הפורים.....
כג.....	משלוח מנות במיני מעדנים.....
כד.....	חציצה בצבעי תחפושת.....

רשימות ממורי ורבי מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א בעניני פורים ובעניני צדקה ומתנות לאביונים

-טיפול שינים בתענית אסתר-

שאלה: האם מותר לערוך טיפול שינים בתענית אסתר, כשיש לחוש שעלול על ידי כך לשתות מהמים שנותנים בשעת הטיפול, או שנאמר שכיון שצריך טיפול זה לרפואתו, מותר.

תשובה: טוב למנוע אם אפשר.

-מנין בליל פורים או ביום הפורים-

שאלה: במקום שאפשר לארגן מנין של עשרה יהודים רק פעם אחת בפורים, האם כדאי לארגן מנין בליל פורים או ביום הפורים.

תשובה: שתי המצוות שוות.

[א"ה: הנה עיקר תקנת המגילה היא ביום ולא בלילה, כבמגילה ד' א' ובראשונים שם. ולכאורה היה עדיף שיקראו במנין ביום ולא בלילה. אמנם הגרש"ז אורבך זצ"ל הורה שיתפללו במנין בלילה, משום שמצוה הבאה לידך אל תחמיצנה].

-קריאת המגילה בקיבוץ חילוני לפני פורים-

תושבי קיבוץ שאינם שומרים תומ"צ מתקרבים ליהדות ע"י פעילי ארגון קירוב-רחוקים, ובני הקיבוץ מוכנים לבוא בהמוניהם ולשמוע את קריאת המגילה כהלכתה, רק בתנאי שיקראו את המגילה לפני פורים, משום שבפורים הם 'עסוקים' במסיבת הפורים המקומית. ושאלוני העוסקים בקירובם אל אבינו שבשמים, האם ניתן לקרוא להם את המגילה לפני פורים, והאם יש בזה סרך ממצות קריאת המגילה. ועיין במש"כ בזה בהמשך דבריני. ומרן הגר"ח שליט"א קרא את הדברים וכתב לי שלמעשה קשה לנהוג שלא כדין.

- סיגריות כמתנות לאביונים -

שאלה: מובא בשם מרן בעל הקהילות יעקב זצ"ל שבן ישיבה הזקוק לסיגריות והוריו אינם מממנים לו אותם, ניתן לתת לו סיגריות ולצאת בכך מצות מתנות לאביונים. ורציתי לדעת האם כן הדין גם בזמנינו, לאחר שהוכרע על ידי הרפואה שסיגריות מזיקות לבריאות.

תשובה (בכת"י): הרופאים אין בהם ממש.

שאלה: שאלתי את מרן שליט"א בדבר ההוראה של אביו, רבנו בעל הקהילות יעקב זצ"ל, שניתן לצאת ידי חובת מתנות לאביונים על ידי נתינת סיגריה לבן ישיבה הזקוק לכך, ושאלתי את מרן שליט"א האם כן הוא גם בימינו, בהם הרפואה הכריעה בבירור שהסיגריה מזיקות לבריאות, ומרן שליט"א כתב לי שאין לסמוך על הרופאים בענין זה. ורציתי לידע האם מרן שליט"א סבור שהרופאים טועים בדבר ואכן עישון סיגריות אינו מזיק כל כך לבריאות.

תשובה (בכת"י): אאמו"ר זצ"ל והרב שך זצ"ל עישנו כל ימיהם ולא הזיק להם כלל, וגם זכו לבנים וזש"ק.

ובכ' שבט התשע"ג שאלתי (בע"פ) את רבנו שליט"א הכיצד לדעתו לא סומכים על הרופאים בענין זה, והרי מחללים שבת ואין צמים ביום הכיפורים לפי צו והכרעת הרופאים, ומדוע בענין עישון הסיגריות אין מתחשבים בדעתם? וזאת ועוד, שמרן החזו"א זצ"ל כתב שעישון הסיגריות מזיק לריאות.

והשיב רבנו שליט"א: "מי שמפחד, שלא יעשן, ומי שאינו מפחד יכול לעשן". [א"ה: נראה כוונתו לכעין מה שכתב האגרות משה (יו"ד ח"ב סי' מט), כך: הנה בדבר עישון סיגריות ודאי מכיון שיש חשש להתחלות מזה מן הראוי להזהר מזה, אבל לומר שאסור מאיסור סכנתא מכיון שדשו בה רבים, כבר איתא בגמ' בכה"ג שומר פתאים ה' בשבת דף קכ"ט ובגדה דף ל"א ובפרט שכמה גדולי תורה מדורות שעברו ובדורנו שמעשנין, וממילא אף לאלו שמחמירין לחוש להסכנה ליכא איסור לפנ"ע בהושטת אש וגפרורים למי שמעשן, עכ"ל האגרות משה].

-עניי עירך קודמין-

באלול התשס"ד נכנסתי אל רבנו הגר"ח קניבסקי שליט"א, יחד עם ראשי "קופת מתן בסתר אלעד" ושטחתי לפניו שאלות בעניני צדקה, ואביא בס"ד חלק מתשובותיו של הגר"ח שליט"א, וכדלהלן: עניי העיר קודמים לעניי עיר אחרת, שנאמר "לאחיך לענייך ולאביוןך בארצך" וכמש"כ הרמב"ם. ובכלל "עניי העיר" ו"בני העיר" נכללים כל אלו ששהו בעיר במשך שנה, או שקנו בעיר דירה או שבדעתם להשתקע שם, וכמש"כ באהבת חסד פ"ו עפ"ד השו"ע יו"ד רנ"ו ה'. וגם אנשים השוהים בכל שעות היום בעיר אחרת, לצרכי לימוד תורה, עבודה וכדו', נכללים בגדר "בני העיר" בהם דירת מגוריהם ומקום שינתם, ועליהם להעדיף את עניי עיר זו על פני כל עניי עיר אחרת.

שאלתי מי נכללים בגדר "עניי העיר" ומהו המושג "עיר" לענין זה, והצביע הגר"ח על ד' הביאה"ל או"ח סי' תס"ח ד"ה וחומרי, הדין לענין דין "חומרי מקום הלך לשם" וכותב שהגדרת קהילה היא שיש לה מנין קבוע, בתי כנסיות, מורה צדק ומקוה טהרה. הגר"ח שליט"א דימה את ב' הענינים ואמר שבגדר "בני העיר" לענין "עניי עירך" נכללים כל הזקוקים לצרכי קהילה הנ"ל.

אדם שהתגורר בעיר אחת וחתם "הוראת קבע" בנקאית לקופת הצדקה של אותה העיר, וכעת עבר לעיר אחרת, יעביר את "הוראת קבע" לעיר מגוריו הנוכחית, וכמש"כ המשנ"ב סי' תס"ח סקי"ט שאם בדעת האדם להשתקע בעירו החדשה, שוב א"צ לנהוג את חומרי המקום שבה ממנו. וחזי' דאינו קשור כלל ועיקר למקום מגוריו הקודם, על כל השלכותיו ההלכתיות הקשורות בכך.

-חלוקת סכומי הצדקה-

כתב הרמב"ם בפיהמ"ש אבות פ"ג משנה ט"ו שעדיף לתרום הצדקה בפעמים רבות ולא להעניק את מלוא סכום הצדקה בבת אחת, מפני שע"י רוב המעשים מפעיל האדם בנפשו את מידת הנדיבות. ואמר הגר"ח שליט"א שפשוט שגם חתימה על "הוראת קבע" המורה לבנק לתרום סכום חודשי לצדקה, נחשב גם ל"פועל נפשו במידת הנדיבות", אף שהחתימה וההוראה לבנק נעשית בפעם אחת, דמ"מ עצם ההוראה להוציא ממון לצדקה בפעמים רבות, נחשבת לריבוי מעשי צדקה.

- עבירה מכבה צדקה וגדר צדקה -

בשנת התשס"ג שאלתי (במכתב) להגר"ח קניבסקי שליט"א כך: בספר דרך אמונה פ"י ממתנות עניים מבואר בשם הגאון החיד"א בברכ"י שאף שעבירה מכבה מצוה, מ"מ אין עבירה מכבה צדקה. ובמאסף שהוציאה "קופת העיר ב"ב" נכתב שמרן שליט"א נשאל לטעם הדבר והשיב כי מבואר בחז"ל ששקולה צדקה כנגד כל המצוות. ולא הבנתי, דסו"ס האי כללא דעבירה מכבה מצוה לכאו' שייכת גם במצוות חשובות. ולענ"ד הטעם בזה אחר הוא, והוא דשאני צדקה מכל המצוות שעניינם עשיית המצוה עצמה, ומשא"כ צדקה עיקרה קבלת העני, שיהיה לו כדי מחייתו. וכל המושג ד"עבירה מכבה מצוה" פי' שאדם שעשה מצוה לרצון הית"ש תיקן חלק בנפשו, אך כשלאחר מכן עבר עבירה פגם הוא בנפשו. אך כשמעשה המצוה אינו קשור כ"כ למעשה האדם כי אם לקבלת המקבל, לכאו' אין "עבירה מכבה צדקה". [ולעצם החילוק שבין צדקה לשאר מצוות מצינו ד' המהרי"ט שכ' דבצדקה א"צ לכוין לשם מצוה הגם דמצוות צריכות כוונה, ועי' קובץ מאמרים להגרא"ו שדן האם אפיקורס שנתן צדקה קיים המצוה כיון דעיקרו קבלת העני, ומ"מ מסקנתו שלא יצא ידי המצוה דסו"ס אפיקורס הוא. וראה במש"כ בזה בספרנו זה בענין כוונה במצות משלוח מנות ומתנות לאביונים, ואכמ"ל].

והשיב הגר"ח שליט"א במכתב, וז"ל: איני זוכר שעניתי כך, אבל נכון מש"כ מע"כ שבקבלת המקבל אפי' הנותן לא כיון למצוה יש לו שכר, כמש"כ מי שאבד מטבע ומצאו עני יש לו שכר.

-מתנות לאביונים-

שאלה: האם בעל ואשה נחשבים לב' אביונים או לאביון א' לענין מתנות לאביונים. והאם אב ובנו הסמוך על שולחנו חשיבו לב' אביונים או לאביון א'.

תשובה: נחשבים לאביון אחד. [א"ה: עי' בשו"ת בנין עולם או"ח סי' ל"ו דחשיבו לב' אביונים, והו"ד בכה"ח סי' תרצ"ד סק"י. ואולם הערוה"ש שם ס"ב ובשו"ת התעוררות תשובה ח"ג סי' מ"ז כ' דחשיבו לאביון א'].]

שאלה: יהודי שיש לו סכום כסף שאפשר לקנות בו מגילה מהודרת לקריאתו בשעת קריאת המגילה בבית הכנסת, או לצורך ריבוי מתנות לאביונים. מה עדיף לו לעשות בכספו, האם לרכוש מגילה מהודרת ביותר או לקנות מגילה כשרה ואת יתר הממון ליתן לעוד אביונים ביום הפורים.

תשובה: שיתן את כספו למתנות לאביונים.

שאלה: האם ישנה מעלה להסמיך מתנות לאביונים מיד לאחר קריאת המגילה, כדי שברכת 'השהחינו' של קריאת המגילה תוצמד גם למצות המתנות לאביונים. ואם נאמר כך, אזי גם עדיף שלא יהיה הפסק בין המגילה למתנות לאביונים?

תשובה: נכון.

שאלה: האם ישנו חסרון ליתן לאביון מעות לאחר הצהרים, אחר זמן סעודת פורים, כיון דמסתמא כבר לא יוכל לרכוש בשעה זו צרכי הסעודה.

תשובה: אין בעיה בזה.

שאלה: האם יש להקפיד ליתן מתנות לאביונים קודם אכילת קבע.

תשובה: אכן, יש שהקפידו ע"ז. [א"ה: עי' מועדים וזמנים בכמה דוכתין בזה ובשו"ת משנה הלכות ח"ז סי' צ"ב].

שאלה: האם נכונה השמועה בשם מרן החזו"א זללה"ה דסגי ב"עני" וא"צ ליתן דוקא ל"אביון", וכמה צריך בקופתנו להקפיד ע"ז.

תשובה: לא שמעתי שמועה בזה בשם החזו"א [א"ה: בקובץ תל תלפיות קובץ נ"ח עמוד כ"א כתב הגר"מ גרוס שאמרו בשם החזו"א דסגי בעני]. אך נוהגים לתת גם לעני. והרי כתוב בירושלמי ש"כל הפותח יד נותנים לו" בפורים, אם כן ודאי שיוצאים בנתינה לעני. והוסיף רבנו שליט"א: תדע לך ש"כל הפותח יד נותנים לו" הוא קולא ולא חומרא, שאין הכוונה שכל מי שפותח יד צריך לתת לו, אלא שיוצאים ידי חובת מתנות לאביונים גם במי שפותח יד, אע"פ שאינו עני. [א"ה: ואלו ד' הריטב"א במגילה ז' א': פירשו בירושלמי (מגילה פ"א ה"ד) שכל הפושט ידו ליטול יתנו לו, לומר שנותנין לכל אדם, ואין מדקדקין אם הוא עני וראוי ליתן לו, שאין נתינה זו מדין צדקה גרידתא, אלא מדין שמחה. שהרי אף לעניים יש לשלוח מנות, עכ"ל. וכן הוא ברמב"ן ובשיטמ"ק בב"מ ע"ח ב'].

שאלה: האם מקיימים מתנות לאביונים כשהעני החזיר הצדקה לנותן.

תשובה: צריך לחלק בין המקרים, שאם העני קיבל כבר את המעות מידו וזכה בהם, אזי אם החזיר לו יצא י"ח. אך אם מסרב הוא לקחת, לא יצא.

שאלה: הפרמ"ג בא"א תרצ"ה סק"ד כ' דצריך לחנך הקטנים למצות מתנות לאביונים, ויל"ע האם בעינן להקנות להם ממון שיתן בעצמו לאביונים, א"ד דמועיל זה שיהיה שלוחו של אביו לתת את מעות מתנות לאביונים שלו.

תשובה: לא נהוג לחנך קטנים לזה.

שאלה: האם יוצאים י"ח בנתינה להכנסת כלה ענייה, באופן שתרכוש בכסף בגדים ושאר עניניה.

תשובה: יוצאים י"ח, ובתנאי שיתנו לה כסף ולא בגדים או שאר דברים. [א"ה: עי' משנ"ב סי' תרצ"ד סק"ב, ובפרמ"ג נקיט דיוצא י"ח בבגדים בדיעבד ועי' טו"א מגילה ז' ב' בקו"א].

-עניני צדקה-

שאלה: הרמ"א ביו"ד רנ"א ט' כתב דאשת חבר הרי היא כחבר לגבי דיני קדימה דצדקה, ומספקא לן האם על קופת הצדקה בעירנו יצ"ו להקדים אשת חבר גם אחרי פטירת החבר, דהנה הב"י נקיט בשם הירושלמי דמקדימים אותה משום כבודו דהחבר, וא"כ יל"ע האם שייך לאחר מותו, וכהא דשבועות דף ל' גבי אשת רב הונא שהגיעה לבית דינו של רב נחמן וקם בפניה גם לאחר פטירתו של רב הונא, כמש"כ רש"י שם. ואכן בירושלמי, שהוא מקור ההלכה לכבד אשת חבר גם בצדקה, כתוב במפורש "בחי חבר", ואולם הפוסקים הביאו את דברי הירושלמי, אך לא ציטטו גם דאיירי רק בחיי חבר.

תשובה: בבבלי מוכח שמכבדים אשת חבר גם לאחר מיתה, ופירוש רש"י מוכח מיניה וביה, שהרי אם רב הונא היה חי, מדוע לא הגיע לבית הדין בעצמו, ושלח את רעייתו?! אלא בהכרח שנפטר כבר. וכך מסתבר, שמקדימים לתמוך בצדקה באשת חבר, גם לאחר פטירת בעלה הת"ח.

שאלה: האם צריך להקדים בחלוקת כספי הצדקה בעל יסורים, שאין הממון קשור ליסורים.

תשובה: מסתבר שבעל יסורים היא סוג של קדימה בצדקה, הכל לפי הענין, ואם גבאי הקופת צדקה סבורים שהצדקה תסייע להקלת יסוריו, הרי צריך לרחם עליו ולהקדימו משו"ה.

שאלה: מרן שליט"א כותב בס' דרך אמונה: "וראוי לנהוג ליתן מחצה לקרוביו ומחצה לשאר עניים, וכנ"ל ברמב"ם פ"ו ממתנו"ע ה"ו". וכן ציין שם מרן שליט"א בציון ההלכה לד' הב"י בשם הראשונים והחכמת אדם. וצ"ע שהרי שם בפ"ו היא איתא בפירוש דידן זה נאמר דוקא במעשר בגורן, אך לא בצדקה שנותן מדעתו, וכמעשר עני המתחלק בתוך הבית די ש לו טובת הנאה מזה. וכן מפורש כתוב בב"י ובחכמ"א שהביא מרן שליט"א, וא"כ מאי שייכא לצדקה מדעתו שנותן מדעתו למי שירצה, דדוקא בשנודר או נותן על דעת בני העיר וכו' - נאמר דין זה לכאורה. וגם הערוה"ש שכתב שלא ליתן כל ממון הצדקה לקרוביו, לא כתב שצריך לתת דוקא מחצה מהצדקה.

תשובה: הדברים נכונים. אך מאחר שהחתם סופר כתב, כמובא שם בפתחי תשובה, שיתן מחצית הצדקה לקרוביו ומחצה לשאר עניים, וכן מטין בשמיה דמרן החזו"א זללה"ה, לכן כתבתי בדרך אמונה גם את דברי הב"י והחכמ"א ושאר הפוסקים, אף שאפשר לסבור ולבאר אחרת בדעתם. ודימיתי הענינים זה לזה, אף שאכן אתם צודקים ואפשר לחלק.

שאלה: קי"ל בשו"ע (יו"ד רמ"ח ד') שגבאי צדקה לא יקחו מנשים כספי צדקה מרובים אלא רק דבר מועט, והכל לפי עושר ועניות בעליהן ורציתי לדעת האם קי"ל כדעת המהרש"ל, המובאת ביד אברהם (עה"ג בשו"ע שם) שכיום מותר לקבל מהנשים גם מתנה מרובה, כיון שנשותינו נושאות ונותנות ועוסקות גם בנכסי הבעל, ובסתמא לא מוחה אם תתן

תשובה: מרן שליט"א חכך בזה דמצד אחד אכן בכה"ג שרי ומנגד הרי גם אם האשה מפרנסת את הבית, מ"מ הבעל אוכל פירות, וע"כ הורה שהכל לפי הענין בזה. והראני שבס' דרך אמונה ציין את דברי היש"ש הנ"ל. וסיפר מרן שליט"א שאשה אחת שלחה המחאה בנקאית עם סכום נכבד עבור צדקה למרן החפץ חיים זי"ע, ושלה החפץ חיים מכתב לבעלה לשאול האם מעות הצדקה ניתנו הרשותו, ושלה לו הבעל שהאשה תרמה בלא דעתו, וקרע החפץ חיים זצ"ל את הצי"ק.

שאלה: בספר דרך אמונה (הלכו' מתנו"ע) פסק מרן שליט"א שראש כולל שא"א לתובעו בבי"ד על תשלום מילגות האברכים וביכולתו להוציא את האברך מהכולל באמצע השנה ללא עוררין, אזי ניתן לתת לאברך כספי צדקה ומתנות עניים ודינו כעני לכל דבר, ונדברנו עם מרן שליט"א באשר לחלק מילגת הכולל הניתנת מהמשלה ע"י "משרד הדתות".

תשובה: מרן שליט"א השיב שאם אכן אפשר לתבוע את ראש הכולל על כספי "משרד הדתות" בבי"ד, ואכן סכום זה, שאינו סכום גדול יחסית, מועיל לו לכל צרכיו, אזי אכן א"א לקרותו עני וא"א ליתן לו כספי צדקה, אך אם סכום זה אינו מספיק לצרכיו, שפיר נחשב לעני.

שאלה: בשו"ת יד אליהו סימן נ"ד (והו"ד בפתחי תשובה) הסיק מדברי הש"ס בקידושין (לג, א), שם נאמר שעמדו בפני מביאי ביכורים, שחייבים לעמוד בפני גבאי צדקה, וכן הוא בפ"י ברע"ב בבכורים פ"ג דכתב שעומדים בפני נושאי המיטה שהמת עליה ומפני נושאי התינוק לברית מילה, ועיין ש"ך (יו"ד רמ"ד סק"י) דפסק דאפי' ת"ח גדול צריך לעמוד בפני גבאי צדקה הבאים לאסוף מעות לצדקה לצרכי העניים.

תשובה: מרן שליט"א חכך בדעתו והסכים שאכן זוהי שאלה שצריך ליתן עליה את הדעת, אך אמר מרן שליט"א שכאשר גבאי הצדקה נוטלים משכורת או "אחוזים" מהמעות - צדקה, א"כ ודאי שאין צורך לעמוד בפניהם, כיון שבכה"ג לא נחשבים לבעלי מעשים ועושי מצוה, והוסיף רבנו שליט"א שלקחת האחוזים אינו דבר ראוי ואשרי קופות הצדקה היקרות שהגבאים עושים במעשי צדקה לש"ש.

חיוב נשים בקריאת המגילה

כתב הרמב"ם (מגילה א, א): "והכל חייבים בקריאתה אנשים ונשים", משמע דס"ל דחובת הקריאה שווה היא באנשים ובנשים. אמנם ידועה היא דעת הבה"ג דנשים חייבות רק בשמיעת המגילה אך לא בקריאתה, דהנה במגילה (ד, א) אמר ריב"ל נשים חייבות במקרא מגילה שאף הן היו באותו הנס, וכתב הבה"ג דהא דנקיט חייבות, היינו בשמיעת המגילה, אך לא בקריאתה, והביא בזה דברי התוספתא (מגילה ב, ג): "הכל חייבים בקריאת מגילה כהנים לויים וישראלים גרים וכו', נשים ועבדים וקטנים פטורין מקריאת המגילה", וביאר דפטורים היינו "שחייבים במשמע". והביא הירושלמי פ"ב דמגילה דריב"ל עביד כן מכנש בניו ובנותיו הקטנים וקרי ליה קמיהון.

והאור שמח (מגילה א, א) והמרחשת (סי' כ"ב) הלכו בדרך אחת בהבנת דברי הבה"ג, דבגמ' מגילה (ו, א) אמרי' דתיקנו את קריאת המגילה משום זכירת מחיית עמלק, כיון דהנס נעשה במחיית עמלק, ואיתא (במגילה יח, א) דקראה ע"פ לא יצא, מגז"ש דנאמר גבי מחיית עמלק 'כתוב זאת זכרון בספר' והכא במגילת אסתר כתיב 'נזכרים ונעשים', מה התם בספר אף הכא בספר ע"י קריאה, וא"כ מאחר דכ' החינוך (סוף פ' כי תצא) שנשים לא נצטוו על מחיית עמלק וזכירתו דאינן בנות מלחמה על כן פטורות מדין מקריאת המגילה, דהוא חלק מדין זכרון מחיית עמלק, משא"כ בשמיעה חייבות משום פירסומי ניסא.

ואמנם הרי המנ"ח כתב דמוכח משאר ראשונים דס"ל דנשים חייבות במצות מחיית עמלק וזכרונו, עיי"ש ובספר חשבונות של מצוה להגאון האדר"ת, וא"כ מאן לימא לן דהבה"ג ס"ל כהחינוך, בדבר זה דכל הראשונים נחלקו עליו, וקצ"ע.

והנראה בזה דאיכא ב' דינים בקריאת המגילה: האחד, עצם זכרון הנס, המתקיים ע"י שמיעת המגילה, והשני, הוא פרסומי ניסא, והוא נעשה על ידי קריאת המגילה בציבור, דעל ידי שכולם מתאספים יחד וקורין המגילה, מתפרסם הנס, וכדאיתא במגילה (ג, א) מכאן סמכו של בית רבי שמבטלין ת"ת כדי לקרות המגילה בציבור וכמ"ש התוס' (שם ד"ה מבטלין): 'לקרות עם הציבור משום דהוי טפי פרסומי ניסא'. ומצינו במגילה (ה, א): אמר רב מגילה בזמנה קורין אותה אפילו ביחיד שלא בזמנה בעשרה רב אסי אמר בין בזמנה בין שלא בזמנה בעשרה הוה עובדא וחש ליה רב להא דרב אסי, עכ"ד הש"ס.

ולפי"ז י"ל דכיון עיקר התקנה לקרות בציבור דוקא, ותקנת הקריאה בציבור אינה רק משום מעלה ד'ברוב עם', אלא הוי חלק מגוף המצוה, (וכמש"כ העמק שאלה להנצי"ב ז"ל ועוד), אזי נשים דאינן בנות ציבור ל"ש בהם דין זה דקריאה בציבור, ומהני להן רק שישמעו המגילה, כדי לצאת י"ח הן היו באותו הנס, וז"פ דברי הבה"ג.

וראה לשון הארחות חיים (הל' פורים סי' ב) שכתב דאין ראוי להשלים מנין עשרה לקריאת המגילה ע"י נשים, כי אין ראוי להשלים בהן עשרה, דכל מקום שהצריכו עשרה - אנשים בעינן, עכ"ל. וכ"כ הכל בו (בהלכות מגילה). ואמנם דעת הר"ן (פ"ב דמגילה) והטור (סי' תרפט) דנשים לא יצטרפו לאנשים משום פריצותא. ובס' שלמי תודה (פורים עמוד קכב) כ' דהני ראשונים דס"ל דחסרון הצטרפות הנשים לעשרה הוא משום ד'כל מקום הצריכו עשרה', סברו דאין חסרונו משום פריצותא גרידא, אלא משום דסברי דדין מנין דהכא הוי ככל דבר שבקדושה שהצריכו עשרה, וע"כ נקיט דלהני ראשונים א"א לי' נשים להצטרף יחדיו ולקרות המגילה. אך שאר הראשונים סברי דנשים אינן מצטרפות למנין י' רק משום פריצותא, ולכן מצטרפות למנין עשרה נשים הקוראות לעצמן, עיי"ש בשו"ע ורמ"א סו"ס תר"צ ובחזו"א או"ח קנ"ה סק"ב ובשו"ת שלמת חיים (ח"א סי' קא). ואולם י"ל דהבה"ג סבר דדין קריאה בציבור עניינו ככל דבר שבקדושה, ול"ש בנשים.

חיוב עבדים בקריאת המגילה

כתב הרמב"ם מגילה פ"א ה"א: "והכל חייבין בקריאתה אנשים נשים גרים ועבדים משוחררים". והרשב"ש כתב דמשוחררים שיטפיה דקולמוסא הוא והרדב"ז הביא בשם ספרים דגרסי עבדים ומשוחררים, עיי"ש. והטור כתב: "הכל חייבין בקריאת מגילה כהנים לויים וישראלים עבדים". וכ' הב"י: "ומ"ש ועבדים. בעבדים משוחררים מייירי וכדכתבו הרמב"ם (מגילה פ"א ה"א) וסמ"ג (ריש הלכות מגילה) דאילו עבדים שמלו וטבלו לשם עבדות מדין נשים שהזכיר אחר כך, הוא נלמד דכל מצות שהאשה חייבת בהן העבד נמי חייב בהן, ואף על פי שאין חיוב האשה במצותה אלא מטעם שאף הן היו באותו הנס, הא מהווא טעמא איכא לחיובי עבדים שגם הם היו בספק סכנה כיון דמולים היו. ומיהו לדברי המפרשים דאף הן היו באותו הנס, היינו לומר שעל ידי אשה נעשה הנס, אפשר דאין ללמוד מנשים לעבדים, וכיון דהויה מצות עשה שהזמן גרמא עבדים פטורים", עכ"ל.

והנראה בכוונת הרמב"ם דס"ל דא"א לדמות נשים לעבדים גבי גדרי היו באותו הנס, מפני דאף אם נאמר דעבדים שהיו בזמן מרדכי ואסתר היו בכלל סכנת להשמיד ולהרוג ולאבד, מכל מקום אין זה שייך לעבדים שבימינו, כיון שאין שום קשר והמשכיות של שרשרת הדורות בין העבדים של אז לעבדים של ימינו, כיון שהם אומות אחרות ומשפחות שונות. ומה שאין כן בנשים, שנשות ישראל נחשבות שהיו באותו הנס משום שהם המשך שרשרת הדורות מזמן מרדכי ואסתר ובהם שייך מין הנשים שאף הן היו באותו הנס. אך לא שייך מושג של מין העבדים, דאין קשר בין עבדים דימינו לעבדים דאז, רק כאשר נאמר הלכה שעבדים חייבים במצוות כמו נשים, אז שייך שם עבדים, אבל במצוות המחייבות מצד ההיסטוריה של 'אף הן היו באותו הנס', ל"ש בעבדים שאינם המשך ושארית מכלל העבדים שהיו באותו הנס.

ולפי"ז שפיר כתב הרמב"ם דדוקא עבדים משוחררים חייבים בקריאת המגילה, כיון שנכללים הם בכלל גרים, וגבי גרים מצינו בשמות (יג, טו) "בגר ובאזרח הארץ", ופי' רש"י בשם המכילתא: "לפי שהנס נעשה לישראל, הוצרך לרבות את הגרים". וכן כתב רש"י במגילת אסתר (ט, כז) עה"פ "קיימו וקיבלו היהודים" וגו' ועל כל הנלווים עליהם – **גרים העתידים להתגייר**. והיינו שהגם שהסכנה היתה גם על הגרים שהתגיירו לאחר מכן, מ"מ אין בזה שייכות על הגרים שהתגיירו בזמן הזה, וכמשנ"ת גבי עבדים דל"ש "מין גרים" דכל גר מגיע מאומה אחרת ואין לו קשר לגר הקודם שהתגייר. וע"כ צריכים לריבוי מיוחד, דאע"פ שלא שייכי בהיו באותו הנס, מ"מ נתרבו בכלל ישראל לעניין זה, וכיון דהתפתחו לעם ה' בשלימות ודינם כיהודים לכל דבר, ע"כ התרבו גם לחובת איזכור הנס וקריאת המגילה.

והנה הגר"א ז"ל (בהגהותיו המודפסות ברמב"ם ובביאור הגר"א סי' תקפ"ט) כתב וזלה"ק: "ועבדים משוחררים, אע"ג דכל נשים חייבות משום שהיו באותו הנס, משא"כ עבדים פטורים שלא היו וכו', ול"ד לנשים כאן, דלא כטור ומג"א, עכ"ל. והנה לא ברורה לי בענייני כוונת הגר"א זצ"ל אמאי עבדים לא דמיה לנשים בנדו"ד שלא היו באותו הנס, האם כוונתו למש"כ בב"ע ע"פ פי' הרשב"ם בביאור אף הן היו באותו הנס, שהם היו עיקר הנס, שהנס נעשה על ידם וזהו דוקא נשים, משא"כ עבדים דודאי לא נעשה הנס על ידם, או דכוונתו למש"כ הפלתי יו"ד סי' א' (גבי מש"כ שם הטור דעבדים משוחררים יכולים לשחוט, ותמה עליו הב"י דהא עבדים משוחררים הם בכלל ישראל ול"ש ביה שם עבדים, וצ"י הפלתי דהא בהלכה זו כתב הרמב"ם "עבדים משוחררים" וחזי דשייך לקרות לעבדים משוחררים בשם עבדים) דעבדים כלל לא היו

בכלל הנס כיון דהמן גזר רק על בני ברית ולא על עבדים. או דכוונתו ז"ל לדברינו דאין שייכות בין עבדים דימינו לעבדים דאז ואין "מין עבדים", וצ"ע.

מבטלין ת"ת ומצוות למקרא מגילה

כתב הרמב"ם (מגילה א', א'): "ואפילו כהנים בעבודתן מבטלין עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה, וכן מבטלים תלמוד תורה לשמוע מקרא מגילה, ק"ו לשאר מצוות של תורה שכולן נדחין מפני מקרא מגילה", עכ"ל. ועי' לח"מ (ויתר מפרשי הרמב"ם) דה"ה דמבטלין ת"ת דרבים למקרא מגילה. ויש להקשות עמש"כ הר"מ דאם מבטלים ת"ת ק"ו לשאר מצוות שבתורה, והרי אע"פ דת"ת כנגד כולם, מ"מ ת"ת נדחית היא לכל מצוה עוברת, ואין דין "עוסק במצוה פטור מן המצוה" בת"ת, ומשא"כ בשאר מצוות, וא"כ אמאי כ' הרמב"ם דאם ת"ת נדחה מפני מקרא מגילה, ק"ו לשאר מצוות, והרי שאר מצוות אינן נדחות מפני מצוות אחרות ובהם לא אמרינן דעוסק במצוה פטור מן המצוה, וצ"ע. וראיתי דכן הקשה הגרא"ז צ"ל באבן האזל ונשאר בצ"ע.

וביותר קשה ע"ד הש"ס במגילה ג' א' דדרשו מקרא ד"משפחה ומשפחה" דמבטלים עבודה למקרא מגילה ודרשו ק"ו לת"ת דמבטלים אותה. ואם ת"ת נדחה מפני שאר מצוות, דלית ביה דינא דעוסק במצוה פטור מן המצוה ודחיא למצוה עוברת, א"כ לשם מה הוצרכו למילף דחיית ת"ת מפני מקרא מגילה, הא כן ההלכה בכל המצוות, שנדחים הן מפני ת"ת, ומפני מה צריכים לק"ו מיוחד לזה, וצ"ע. [ובס' ברכת מרדכי ברכות סי' י"ח הקשה כן הגרב"מ אזרחי שליט"א, ורצה לומר דמקרא מגילה דוחה ת"ת ועבודה לא מדין "נדחה", אלא דמקרא מגיל "עדיף" משאר מצוות ואף מת"ת ועבודה, ואין זה מדיני דחייה, אלא דחידשו לן חז"ל שמצות קריאת המגילה נחשבת למצוה עליונה ועדיפה יותר מעצם מעלתה על שאר המצוות, עי"ש].

ובפסוּטות יש ליישב הדברים עפ"מ ש"כ התוס' (ד"ה מבטלין) גבי הדין דמבטלין כהנים מעבודתן למקרא מגילה, וז"ל: "וא"ת: ויעשו עבודתן מיד ואח"כ יקראו המגילה. וי"ל דטוב לקרות עם הציבור, משום דהוי טפי פרסומי ניסא", עכ"ל. וכ"כ הריטב"א גביה "מבטלין ת"ת למקרא מגילה". וממילא י"ל דס"ד דאע"פ דת"ת נדחה מפני שאר מצוות העוברות, מ"מ לא נדחה ת"ת מפני קיום המצוה בהידור ד"ברוב עם" ובציבור, והיכול לקרוא מגילה ביחיד יקרא ולא יתבטל מתלמודו, וקמ"ל דכיון דפרסומי ניסא הוא חלק מגוף המצוה קריאת המגילה, ע"כ מבטלין ת"ת אף בכדי לילך לקרותה בציבור. וכן מצינו בהעמק שאלה, דאף שת"ת נדחה מפני מצוה עוברת, מ"מ אינו נדחה מפני מעלות אחרות במצוה, כמו "אין מעבירין על המצוות", "זריזין מקדימין למצוות" ו"ברוב עם הדרת מלך". אך הכא, דהציבור וברוב העם הוא חלק מגוף המצוה דפרסומי ניסא, נדחה ת"ת מפני זה. [ולדברי העמק שאלה יובן הכיצד ישנם בעירנו אלעד סדרי לימוד בפורים בבוקר קודם התפילה. והרי אם ה"זריזין מקדימין למצוות" דוחה ת"ת, היה עלינו להפסיק ללמוד ולקרא מגילה. ואמנם עיין ברכות נ"ג א': היו יושבין בבית המדרש והביאו אור לפניהם, בית שמאי אומרים כל אחד ואחד מברך לעצמו ובית הלל אומרים אחד מברך לכולן משום שנאמר 'ברב עם הדרת מלך', בשלמא בית הלל מפרשי טעמא, אלא בית שמאי מאי טעמא קסברי מפני בטול בית המדרש. והתם לכא' נדחה ת"ת מפני מעלת 'ברוב עם', והפסיקו הלימוד למרות שניתן היה שכ"א יבדיל לעצמו, ויל"ע עוד בזה דכיון שראשי הכוללים והמארגנים מחלקים מילגה על זה, אפשר ומשום צורך הפרנסה והדחוקות, אפשר אולי להקל בזה, וצ"ע].

ולפי"ז יובן, דהכא אתחדש לן דת"ת נדחה אף מפני קריאתם בציבור, הגם שיוכל לקרותה ביחיד בלא ביטול תורה, וע"ז שפיר י"ל דק"ו לשאר מצוות שנדחות. דאם ת"ת בד"כ לא נדחה מפני זה ובכ"ז הכא נדחה, כ"ש לשאר מצוות. (דהא זה דת"ת נדחה מפני שאר מצוות אין הוא חסרון במעלת הת"ת, שהרי ת"ת כנגד כולם כבמתני' ריש פאה וספ"ק דקידושין, וכפי שציין הגר"א ע"ד הרמב"ם. אלא כיון דגדול ת"ת שמביא לידי מעשה (ב"ק יז, א) וכל תכלית לימוד התורה הוא קיום המעשה, ואם יעסוק רק בתורה, לא יוכל להתפנות לשאר מצוות, לכן ת"ת נדחה משאר מצוות. אך בנדו"ד דגם ת"ת אינו נדחה מפני המעלות שהמצוה אינה דוחה בד"כ, והכא נדחה, א"כ כ"ש שאר מצוות, דמעלתן פחותה ממעלת מ"ע דת"ת). ועי' רמ"א וט"ז וביאור הגר"א תרפ"ז ב' האם שאר מצוות נדחות מפני מקרא מגילה באופן שע"י קריאת המגילה לא יוכל לקיים כלל את המצוות הללו, ויל"פ בזה.

ובאופן אחר נראה בזה, דהנה ידועה קושית הגר"י לנדא, בנו של הנוב"י, שהובאה בשו"ת בית אפרים (סי' ס"ז) מדוע קריאת מגילה נחשבת לביטול תורה, אשר מבטלים תורה בשבילה. והרי מקרא מגילה הוא ת"ת. ורבו התירוצים בזה, כנודע (ועי' בספרי ויאמר שמואל סי' ס'). והרש"ש תירץ דאכן מקרא מגילה בכלל ת"ת הוא, ו"מבטלין ת"ת" הכוונה לרב שמסר שיעור לתלמידיו, והם שמעו כבר מגילה והוא לא שמע, שמותר לו לבטל את שיעורו וללכת לקרוא מגילה, למרות שבזמן זה יתבטלו תלמידיו מת"ת.

ולפי דברי הרש"ש יתבארו דברי הרמב"ם. דהנה הרא"ש (בפ"ב דברכות) כתב דת"ת דרבים דוחה שאר מצוות, אפי' מצוה עוברת, וכ"כ הב"י (או"ח סי' ע). והמג"א (סי' ר"צ) פסק להלכה שכשהרב דרש בשבת במנחה ואירע אונס ונתאחר בדרשתו, ימשיך בדרשתו גם אם לא יקיים סעודה שלישית עי"ז. וכן מצינו בשו"ע הלכות תפילה (קו, ב) שרב המוסר שיעור לתלמידים, אינו צריך להפסיק לק"ש ולתפילה (ומפסיק רק לפסוק ראשון דק"ש, משום קבלת עול מלכות שמים, כמש"כ המג"א והמשנ"ב שם). וממילא שפיר י"ל דכן ס"ל להרמב"ם (ואף דישנם ראשונים ופוסקים שחולקים בזה, עי' שו"ע הגר"ז הלכות ת"ת ד, ד), דת"ת דרבים דוחה בד"כ מצוה עוברת, וא"כ אם גבי קריאת המגילה קי"ל דת"ת נדחה מפניה, א"כ ק"ו לשאר מצוות, הקלות יותר ממ"ע דת"ת, וא"ש.

ברכת שהחיינו בקריאת המגילה ביום הפורים

כתב הרמב"ם (מגילה א, ג): "ומברך קודם קריאתה בלילה שלש ברכות וכו', בא"י אמ"ה שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה, וביום אינו חוזר ומברך שהחיינו". אמנם התוס' מגילה (ד,א) כתבו כך: "אורי דאע"ג דמברך זמן בלילה, חוזר ומברך אותו ביום, דעיקר פרסומי ניסא הוי בקריאה דיממא, וקרא נמי משמע כן דכתיב 'ולילה ולא דומיה לי', כלומר אע"ג שקורא ביום חייב לקרות בלילה, והעיקר הוי ביממא כיון שהזכירו הכתוב תחילה, וגם עיקר הסעודה ביממא הוא כדאמר לקמן (ז,ב) דאם אכלה בלילה לא יצא י"ח והכי נמי משמע מדכתיב נזכרים ונעשים ואיתקש זכירה לעשייה מה עיקר עשייה ביממא אף זכירה כן, עכ"ל. וכ"כ שאר הראשונים בשם ר"ת.

והשו"ע (תרצב,א) כתב: "הקורא את המגילה מברך לפניה ג' ברכות: על מקרא מגילה, ושעשה נסים, ושהחיינו, וביום אינו חוזר ומברך שהחיינו; הגה: וי"א דאף ביום מברך שהחיינו, וכן נוהגין בכל מדינות אלו". וכתב הגר"א ז"ל בביאורו: "וביום כו'. אע"ג דעיקר זמנה ביום כמש"ש, מ"מ כיון שבירך בלילה יצא דלא גרע

מאם בירך אסוכה ולולב בשעת עשייה וכן לכתחילה יש לברך בלילה ומשבירך בלילה אינו מברך ביום כמו בסוכה כמ"ש שם מ"ו א' , "עכ"ל.

ודברי הגר"א צריכין תלמוד לכאו', דהא פשיטא דאם היו ב' מצוות בישיבת סוכה, מצוה בלילה ומצוה ביום והיו צריכים לברך זמן על שניהם, דכל אחד מצוה לחוד היא, וא"כ צ"ע דאע"ג דברכת שהחיינו דבירך על עשיית הסוכה היתה פוטרת אותו מברכת הזמן דלילה, לכאו' לא ייפטרנו ממצוה דיום, וא"כ צ"ע כיון דקריאה דיממא היא מצוה בפני עצמה, היאך ברכה דלילא דאזלא אמצוה דלילה מועילה ופוטרת מברכה דמצוה דיממא.

[**ואכן** הטורי אבן בסוגיין והנובי"ק (ס' מא) כתבו דקריאת המגילה ביום הוא דין מדברי קבלה ואילו קריאת הלילה הוא רק דין דרבנן, והפנ"י כתב דגם חיובא דרבנן ליכא בקריאת הלילה אלא רק מצוה בעלמא, כיון דזמן הנס היה ביום, בו נקהלו על נפשם, ואילו לילה אינו זמן מלחמה. ואולם מד' השאלות דר"א גאון (שאלתא עח) מבואר דעיקר קריאתה בלילה, וכ"מ מדברי הרוקח (הלכות ברכות ס' שסג). ואמנם מדברי הרמב"ם, דכ' ברפ"א דמגילה דקריאת המגילה מד"ס ומתקנת הנביאים, ובה"ג כ' דמצוה לקרותה בלילה וביום, משמע ששניהם שווים המה בחיובם, ועי' בס' תהילה ליונה בסוגיין].

והנראה בזה דהנה השפת אמת חידש לן דמהא דאמר ריב"ל ד'חייב אדם לקרות המגילה בלילה **ולשנותה** ביום', מוכח דהחיוב דיממא הוא ענין **לשנותה**, היינו לקרותה בשנית דוקא, והגדיל לחדש דמי שידוע שלא יוכל לקרוא ביום, אינו חייב לקרותה אף בלילה, ומי שלא קראה בלילה, יקראנה ב' פעמים ביום, דעיקר החיוב הוא שקריאת היום תהיה הקריאה השנית.

ולפי"ז לק"מ, כיון דאף דאיכא מצוה בקריאת הלילה, מ"מ חדא מצוה אריכתא היא ושפיר כ' הגר"א ז"ל דברכת שהחיינו דקריאת הלילה קאי גם אדיממא.

והנה הריטב"א בסוגיין הביא דעת ר"ת דמברך שהחיינו על קריאה דיום וכתב: 'ונראין דבריו וכן נהגו', ובהמשך כתב הריטב"א דבני כפרים המקדימין קריאת המגילה ליום הכניסה, הוא דוקא בקריאה דיום, אמנם בקריאת הלילה קוראים בזמנה כ"א במקומו. ונראה נפלא דהריטב"א לשיטתו בב' הענינים, דס"ל דקריאה דלילה וקריאה דיום הוי ב' מצוות נפרדות, ולכן יכול לקראם בימים אחרים, וע"כ סבר דמברך שהחיינו על קריאה דיום, כיון דא"א לצאת בהשחיינו דלילה על קריאה זו, כיון דב' מצוות נפרדות הן.

אולם הר"ן (בא מדפי הרי"ף) כתב דבני הכפרים קורין אותה בליל יום הכניסה במקומם ולמחר קוראים אותה בעיירות בעשרה, וחזי' דס"ל שהקריאה של הלילה צריכה להיות אחרי קריאת היום, ומשום דהוי המשך לקריאה דיום, ובאמת הר"ן אמנם הביא דעת ר"ת דמברכין שהחיינו בקריאה דיום, אך הביא גם את ד' הרמב"ם דאין מברכין, ולא הכריע בזה, דלשיטתו אפשר דיוצא בזמן דלילה, כיון דמצוה אחת היא, והוא כפתור ופרח.

הקורא את המגילה למפרע

כתב הרמב"ם (מגילה ב,א) : "הקורא את המגילה למפרע לא יצא, קרא ושכח פסוק אחד וקרא פסוק שני לו וחזר וקרא פסוק ששכח וחזר וקרא פסוק שלישי, לא יצא, מפני שקרא פסוק אחד למפרע. אלא כיצד עושה, מתחיל מפסוק שני ששכח וחוזר וקורא על הסדר".

ונאמר במשנה במגילה י"ז א' שהקורא את המגילה למפרע לא יצא ובגמרא נאמר שהקורא לסירוסין (-היינו למפרע) לא יצא. ונאמר בגמרא: "השמיט בה הקורא פסוק אחד, לא יאמר אגמור את כולה ואקרא את הפסוק, אלא קורא מאותו פסוק ואילך". והנה הרמב"ם לא הביא את דוגמת הבבלי והביא את דוגמת הירושלמי (רפ"ב דמגילה) שקרא פסוק אחד ודילג פסוק אחד, שחוזר לפסוק שדילג, וכמו שציין המגיד משנה. והנה ידוע הוא מכמה מקומות שכאשר ישנה מחלוקת בין הבבלי להירושלמי, פוסק הרמב"ם כהירושלמי, ומכך שהרמב"ם בחר להביא דוקא את דוגמת הירושלמי דוקא, מוכח שישנה מחלוקת בדין זה בין הבבלי להירושלמי ולכן פסק כדוגמת הירושלמי, ועלינו להבין במה נחלקו הם בדבר.

והנראה בזה ובהקדם הדברים דלהלן: הנה בברכות (יג,א) נאמר שהקורא קריאת שמע למפרע לא יצא, ופירש רש"י: 'כגון ובשעריך ביתך מזוזות'. וכן בסוטה (יז, ב) נאמר דמגילת סוטה שנכתבה למפרע פסולה, ופירש רש"י: 'למפרע - ירך ולנפיל בטן לצבות במעיך וכו' כסדר הזה', עכ"ל. והיינו שבתורה כתוב 'ובאו המים המאררים האלה במעיך לצבות בטן ולנפול ירך', ואדם זה בילבל את הסדר. והקשה הטורי אבן בסוגין מדוע רש"י דחק את עצמו לפרש כן, שהרי ודאי שכל שקורא בדרך בלבול ובלא משמעות, נחשב הדבר לליצנות ושחוק בעלמא וחסר בעצם קריאתו. ועל כן נחלק הטורי אבן עם ד' רש"י ופירש דלמפרע היינו שהקדים פסוק המאוחר לקודמו, דהגם שכל פסוק יכול להישמע היטב גם לפני הפסוק הקודם לו, מ"מ נפק"ל מקרא דהקורא את המגילה לסירוגין לא יצא י"ח.

ובמגילה (יח,ב) נאמר דקראה סירוסין לא יצא, וכתב הריטב"א וז"ל: 'וקמ"ל התנא דלמפרע אפילו בפסוקים שלמים לא יצא, שלא תאמר דלמפרע דמתני' היינו שמסרס התיבות לקרוא הפסוק מסופו לראשו', עכ"ל. וכ"כ הר"ן.

נמצא לן שישנם ב' ביאורים בדין 'הקורא למפרע לא יצא': **א**) כאשר קריאתו מבולבלת וחסר בהבנת הנקרא, הוא חסרון בהקריאה. **ב**) אפילו כשהקריאה מובנת היא לכשעצמה, בכל זאת נפסק שהקורא למפרע לא יצא. ונראה שאכן רש"י כיון להדגיש שהקורא ק"ש ומגילת סוטה למפרע לא יצא, דוקא כאשר שיבש את הקריאה, משום שרש"י הכיר וידע ששיטת הבבלי, כפי הבאה לידי ביטוי בדין 'הקורא את המגילה למפרע', היא שהחסרון של 'הקורא למפרע' הוא רק כאשר שיבש את הקריאה, ולכן באמת השמיטו בבבלי את דוגמת הירושלמי, של הקורא פסוק המאוחר לפני הפסוק הקודם לו, והביאו את הדוגמה של המשמיט פסוק ורוצה לקרותו לאחר שיסיים את כל המגילה, מפני דאכן רק בכה"ג שלאחר שסיים את המגילה שב לפסוק ששכח, הוי קריאה למפרע, כיון דכה"ג וכיוצ"ב קריאתו היא כחוכא ואיטלולא, שלאחר שסיים את המגילה שב חוזר וניעור לפסוק מאמצע המגילה.

אך הירושלמי סבר כהסבר הריטב"א, הר"ן והטורי אבן, שחסרון קריאה למפרע אינו חסרון בקריאה בצורה מגוחכת ומבולבלת, המוציאה את הקריאה מהקשרה. אלא כל ששינה מסדר הכתוב במגילה - לא יצא. ולכן הביא הירושלמי בדוקא את הדוגמה של הקורא פסוק מאוחר לפני הפסוק הקודם לו, שלמרות שניתן להבין הענינים על נקלה, בכל זאת לא יצא. וס"ל להרמב"ם דבזה פליגי הבבלי והירושלמי, ולכן הדגיש דקי"ל כדוגמת הירושלמי, לומר לנו שפוסק הוא שלא רק קריאה עם משמעות מבולבלת הינה בכלל 'הקורא

למפרע לא יצא, אלא שגם כשקורא פסוק אחד לפני קודמו, בצורה שאינה משנה כלל את משמעות המגילה, לא יצא, כיון דגם זה הוא בכלל דין 'קריאה למפרע', ונפלא.

-ומדוע נחלקו בזה הבבלי והירושלמי?

הנה המעיין בד' הש"ס במגילה יראה דהבבלי למד דין הקורא למפרע מדאיתקש זכירה לעשיה. ואולם הירושלמי למד כן מקרא ד'ככתבם וכזמנם', דל"ש כתיבה למפרע. ונמצא דהירושלמי למד דבעי לקרוא דברים ככתבן, כצורת הכתיבה, ובזה ל"ש האם הקריאה נכוחה גם אם יקדים פסוק למשנהו, אלא דכל פסוק צריך להיות על מכונו כדיני כתיבתו, וע"כ גם אם משמעות הקריאה מובנת היא, למרות בילבול הפסוקים, מ"מ חסר בקריאתה ע"פ כתיבתה, ולכן לא יצא. והכל כפתור ופרח.

ושוב שמחתי לראות את דברי הט"ז (סי' תרצ סק"ה), וז"ל: 'וקרא הג' כו'. - בטור כתב אח"ז הלכך אם דלג פסוק א' לא יקרא לפניו ויחזור ויקרא הפסוק הנדלג אלא יחזור מפסוק שדילג כו', וקשה מאי הלכך דאמר הא זהו דין עצמו שזכר קודם לזה. וי"ל דאי רישא לחוד הייתי מפרש הטעם הפסול כיון שהחליף הפסוקים ומכח זה משתנה הענין הכתוב באותן פסוקים, וממילא אם קרא אחר הדילוג כל המגילה או ענין אחד ההוא וקרא אח"כ הפסוק הנדלג אין חשש זה קמ"ל דאפ"ה פסול דה"ל למפרע, עכ"ל. ובכלל דבריו דברינו בעזה"ש.

שמחת עניים ביו"ט למול שמחת עניים בפורים

כתב הרמב"ם (מגילה ב, יז): "מוטב להרבות במתנות לאביונים מלהרבות בסעודתו ובמשלוח מנות לרעיו, שאין שם שמחה גדולה ומפוארה אלא לשכינה, שנאמר "להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים", עכ"ל. ויש לדקדק מדוע דוקא כאן, ביום הפורים, ישנה מעלה וענין להיתדמות לשכינה, יותר משאר הימים, ועוד שהרמב"ם בהלכות יו"ט (ו, יח) הביא ג"כ להדין שצריך להאכיל העניים ואומללים, ושם כ' שאם לא עושה כן ושמח רק בעצמו עם אנשי ביתו, "אין זה שמחת מצוה אלא שמחת כריסו, וע"ז נאמר זבחיהם כלחם אונים וכו'. וצ"ב אמאי לא נקיט שם ג"כ את מעלת ה"דומה לשכינה".

ועוד יש לדקדק מדוע רק בהלכות מגילה כ' ש"אין שם שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים ואילו בהלכות יו"ט לא כתב כן. וכן מדוע בהלכות פורים לא כתב את ענין של "שמחת כריסו".

והנראה בזה דהא דכ' הרמב"ם שצריך לשמח העניים ביו"ט, אי"ז דין לשמח אותם מבחינתם, אלא הוא דין בשמחה דידן, שע"י שאנו משמחים העניים, מגדיר הדבר ששמחתנו שלנו נחשבת ל"שמחת מצוה" ולא ל"שמחת כריסו" (וראה במש"כ בזה בס' ויאמר שמואל דגם שמחת אשתו ובניו דיו"ט הוא מדין ריבוי השמחה דיליה, עי"ש ראיותי). וד"ז כבר נתקיים בפורים, אחר שכ' הרמב"ם שם הט"ז שחייב אדם לחלק לעניים ביום הפורים ואין פוחתין וכו' מעות או מיני תבשיל או מיני אוכלין וכו'. וממילא א"ל שאנו משמחים

רק למילוי כרסנו, אחר שכבר שימחנו העניים וסיפקנו דרכי סעודתם (ובפרט להפוסקים דלא ס"ל כהריטב"א במגילה ז' שכ' דמקיימים מתנות לאביונים בפרוטה, וסברו דבעי' מתנה חשובה).

ואמנם כאן חידש הרמב"ם שבפורים ישנו דין נוסף, שראוי שתהיה גם "שמחה גדולה ומפוארה", המתקיימת ע"י שנשמח את העניים, וכל המרבה-משובח. וזה אפ"ל בב' אפשרויות: **א-** שע"י שמשמח את העניים מוסיף בשמחתו שלו יותר, ובדין ריבוי השמחה המיוחד בפורים, נכלל גם ריבוי שמחה זה. **ב-** אפ"ל חידוש חדש, שבפורים התחדש שמלבד מה שאנו משמחים את עצמנו, ישנו ג"כ ענין לשמח את האחרים. ולפי"ז י"ל דגם גדר "משלוח מנות" עניינו לשמח האחרים, דבר שאין ל' אח ורע בכל הימים-טובים. (ורק נחלקו התרומה"ד והמנות הלוי אם משמחים אחרים ע"י הגברת אהבה והחיבה או ע"י סיפוק צרכי הסעודה, ואכ"מ), וע"כ כ' הרמב"ם בהט"ו ש"כל המרבה לשלוח לרעים-משובח". וע"ז הוסיף שעוד יותר משובח ומפואר לשמח העניים והאומללים, מאשר לשמח עשירים ובעלי יכולת. וז"פ מש"כ דבזה איכא "שמחה גדולה ומפוארה", להרבות השמחה בכלל-ישראל, וא"ש. [ואולי יש עפ"ד גם בנותן טעם למנהג לבישת התחפושות, שהובא ברמ"א סו"ס תרצ"ו, שעניינו ריבוי שמחה גם לאחרים].

ביאור הדברים לאור דברי המלבי"ם

ב] ועמש"כ הרמב"ם "שהמשמח לב האומללים האלו דומה לשכינה", י"ל עפמש"כ המלבי"ם בפירושו למגילה, שמרדכי רצה לקבוע את פורים ליו"ט, וטענו לו חכמי הסנהדרין שעובר בכך על "בל תוסיף". וע"כ בשנה הראשונה חגגוהו כיו"ט רק בני הפרזים, שנחשבים רק ליחידים וע"כ אין בחגיגתם משום "בל תוסיף", ולכן הם עשו פורים רק כיום "שמחה ומשתה ויו"ט ומשלוח מנות איש לרעהו", ללא מתנות לאביונים. ובשנה השנית, כשכבר כלל ישראל כולם, כולל בני המוקפים, קיבלו על עצמם את יום הפורים, והוי "בל תוסיף", על כן תיקן מרדכי כך: "נגד השמחה יעשו ימי משתה ושמחה, ונגד היו"ט, שעתה לא יכול מרדכי לתקן שיעשו יו"ט, כי אסור לגזור על כלל ישראל יו"ט חדשים, תיקן מתנות לאביונים, שזאת לא קיבלו הפרזים מעצמם, כי **תכלית היו"ט היה לפרוש בו מהבלי העולם לעבודת ה' ותורתו**, וצווה נגד זה שיתנו צדקה, שהוא ג"כ מצוה", עכ"ד המלבי"ם.

ולפי"ז מדויקים שפיר ד' הרמב"ם, שאכן דוקא יום הפורים נועד להתדבק בהקב"ה ובתורתו, ומסיבה זו נותנים מתנות לאביונים, וזמש"כ הרמב"ם שצריך להתדמות לשכינה ע"י מתנות לאביונים, שאכן זוהי כל סיבת תיקן המתנות לאביונים ועניינו, וא"ש.

פורים אינו בטל לעתיד - לאור דברי המלבי"ם

ג] **כתב** הרמב"ם (מגילה ב, יח): "כל ספרי הנביאים וכל הכתובים עתידין ליבטל לימות המשיח, חוץ ממגילת אסתר הרי היא קיימת כחמשה חומשי תורה וכהלכות של תורה שבעל פה שאינן בטלין לעולם, ואע"פ שכל זכרון הצרות יבטלו, שנאמר 'כי נשכחו הצרות הראשונות וכי נסרתו מעיני', ימי הפורים לא יבטלו שנאמר 'ימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם'. וכתב הראב"ד: "כל ספרי הנביאים והכתובים עתידין ליבטל. א"א דבר הדיוטות הוא זה, כי לא יבטל ספר מכל הספרים שאין ספר שאין בו למוד, אבל כך אמרו אפילו יבטלו שאר ספרים מלקרות בהם מגילה לא תבטל מלקרות אותה בצבור", עכ"ל. ונושאי כלי הר"מ כתבו שגם הרמב"ם מסכים לדעת הראב"ד, עי"ש. והאור שמח ביאר כך: "עיין בהשגות.

נ"ב. עיין נדרים כ"ב ע"ב אלמלא חטאו ישראל לא ניתן להם אלא ספר יהושע בלבד כו', ויעוין מדרש קהלת א' פס' י"ד, וברשי"י חולין דף קל"ז ע"א ד"ה תורת משה וכו', עכ"ל. ועי' בכתבי הגרי"ז ובמשאת המלך בזה.

ואולם מלבד דין ביטול מגילת אסתר, יתבטלו גם שאר המועדים ולא יתבטל הפורים, כמש"כ הילקוט במשלי ט' ובפייט לקובץ לפורים, וכמשמעות הרמב"ם, וצ"ב מאי שנא פורים משאר המועדים.

והנראה בזה דהנה המלב"ם שם ביאר שהסנהדרין טענו למרדכי שהוספת מועד היא בגדר 'בל תוסיף', ואמר להם מרדכי שאין זה בגדר 'בל תוסיף', מפני שישראל יקבלו יום זה על עצמם כדין נדר, וכשם שקיבלו ישראל על עצמם, רק מדין נדר, את דברי הצומות וזעקתם.

ולפי"ז דברי הרמב"ם הינם הפלא ופלא. שפורים אינו כשאר המועדים, כיון שאינו יו"ט בעצמותו, אלא רק מדין נדר צדדי. ולהכי אם יתבטלו המועדות - לא יתבטל הפורים, דאינו כיתר המועדים, אלא מועד שקיבלו רק בנדר. ואמנם מדגיש הרמב"ם שאע"פ שלפי זה אזי גם זכרון הצרות לא אמורים להתבטל, שהרי גם הם התקבלו בנדר (כמש"כ המלבי"ם), מ"מ י"ל דשאני הצומות שאין כעת סיבה לצינינם, כי הרי כבר נבנה ביהמ"ק, וא"ש הוספת הר"מ בענין 'זכרון הצרות'.

האכלת מרדכי את המן לחם

א] במגילה טו,א: "בשעה שראה המן את מרדכי יושב בשער המלך, אמר 'כל זה איננו שוה לי', כדבר חסדא דאמר זה בא בפרוזבולי וזה בא בפרוזבוטי". ופירש רש"י: 'מרדכי בא אליו בטענת עושר, המן בא בטענת עוני, שמכר המן את עצמו למרדכי קודם לכן ימים רבים בככרי לחם', עכ"ל. ובמדרש אגדת אסתר (ה,ט) מובא שכשבנו ישראל את חומת ירושלים בימי עזרא, באו השונאים והפריעו להם בבנייתם, והוחלט לברר אחד מישראל ואחד מהשונאים הללו, ונבחרו לכך מרדכי והמן ונתנו להם צידה לדרך ומרדכי אכל את לחמו לאט לאט, ואילו המן אכל הכל בבת אחת, עד שתם לחמו. הגיע המן ללוות ממרדכי ככר לחם ולא היה מרדכי רוצה. לבסוף אמר לו מרדכי: 'אם אתה נותן לי ככר לחם אתה מוכר עצמך לי?' והסכימו ע"ז, וכתבו את המכירה על סנדלו של מרדכי שהמן האגגי עבדו של מרדכי היהודי, שנמכרתי לו בעד ככר לחם, עכה"ד שם.

ובילקוט שמעוני (רמז תתנו) מסופר הדבר מעט שונה, כך: "פעם אחת נתן המלך ממון ושיגרו בראשי גייסות לכבוש את המדינה. נטל המן ממון שלו ואכלו, ולא נשתייר לו ממון. כשבא להוציא על בעלי מלחמה לא היה בידו כלום, אבל מרדכי חצי של ממון היה בידו. בא המן אצל מרדכי, אמר לו הלוני ממון זה שבידך. אמר לו: 'אין אני מלווה אלא א"כ תמכור נפשך לעבד לי'. קיבל על נפשו והלווהו וכתב לו וכו'. זבין נפשיה למרדכי בטולמא דנהמא", עכ"ל.

ב] ויש לעיין: מדוע החייה מרדכי את המן האגגי מזרע עמלק, ולא נתן לו לרעוב, והיה מקיים בכך מצות מחיית עמלק ע"י הרעבתו??

והנה לדעת הרמב"ם (סהמ"צ סוף מ"ע) שמחייט עמלק אינה מצות עשה המוטלת על כל יחיד ויחיד מישראל, אלא על הציבור בלבד, ניחא. וכן מצינו בכתבי הגרי"ז מבריסק זצ"ל שהרמב"ם כתב דוקא במלחמת ז' עממין שאם בא אחד מהם לידו ולא הרגו ביטל מצות עשה, ואילו גבי מחייט עמלק לא כתב כן, והיינו משום שדין מחייט עמלק שונה בכך שהוא ע"פ נביא וביציבור, ואין זו חובה על היחיד. אולם לדברי החינוך (מצוה תרד) שהוא חיוב על היחיד, לכאורה קשה מדוע לא נתן לו לרעוב.

ואולם לפי מה שביארתי בס"ד בספרי ויאמר שמואל סי' מ"ט שאף שיטנו חיוב מחייט כל אחד מעמלק (משום "איבוד זרע עמלק"), אכתי א"צ לזה אא"כ בהריגה זו מתקיימת גם מחייט "אומת עמלק", (ושבו ראיתי כעין זה בביאור הגרי"פ לרס"ג ח"א ס', שדברי החינוך אמורים רק באופן שכבר נמחו כמעט כל העמלקים, שאז יש חיוב על היחיד להרוג יחידים מעמלק, וכן הוא בפירוש המלבי"ם שמואל טו, יט), א"כ הדברים מובנים, דכה"ג לא הוצרך מרדכי לגרום שהמן ימות ע"י שלא יאכילנו, שבכה"ג לא נתחייב במחייטו, ואם סבר שירוויח בזה שיהיה עבדו, שפיר יכול להחיותו.

ג] ובכלל מצינו דעות רבות שחיוב מחייט עמלק לא היה שייך בזמן מרדכי, שלדעת רש"י (סנהדרין כב), והרמב"ן (סו"פ בשלח) אין צורך להילחם בעמלק אא"כ תהא מנוחה מכל האויבים שמסביב, ולהחיותו (מצוה תצז) חיוב מלחמת עמלק הוא רק כשישראל יושבים על אדמתם, ולדעת הרמב"ן והיראים (מצוה תל"ה) המצוה מוטלת רק על מלך ישראל, והדברים ארוכים, וא"כ לא קשה כלל..

ד] ולדברי הילקוט אולי יש לתרץ באופן אחר, שלפירוש הילקוט הוצרך המן ללוות ממון ממרדכי כדי להוציא על בעלי מלחמה'. ושפיר יש לומר שמכיון ששניהם לחמו יחדיו באותה מלחמת כיבוש המדינה, צריך אחד לסייע לשני, שהרי כולם בחטיבה ומטרה אחת, וזה אינו נוגע לעצם חיותו של המן עצמו, שהרי לא הוצרך לאוכל בעבור עצמו, אלא לצורך בעלי המלחמה האחרים.

ה] והנה באוצר המדרשים (איזנשטין אסתר עמ' 60) מובא המעשה באופן שונה לחלוטין, וז"ל: 'ומעשה שהיה מרדכי גולה עם הגולה והיה הולך בדרך והיה עמו המן הרשע ונרעב בדרך וכו', ונשאל למרדכי ליתן לו לחם, ואמר לו: "בעבור ה' הגדול והנכבד תן לי לחם" ונתן לו לחם. יום שני ביקש המן לחם בכל המחנה ולא מצא כי אם עם מרדכי, אמר לו: "תן לי לחם כדי שאחיה". אמר לו מרדכי: "איני מצווה שאחיה אותך ואמית את עצמי". אמר לו המן למרדכי: "קנה גופי". אמר לו מרדכי: "אקנה את ידיך בכך לחם". אמר לו המן: "קנה את חציי בשתי ככרות". קנה חציו בשתי ככרות, אמר לו מרדכי: "אכתוב על רגליך שטר בכתובת קעקע". אמר לו: "כתוב". כתב על רגלו שהמן בן המדתא עבד למרדכי, ובשביל זה הדבר נתקנא המן למרדכי, לכן נאמר "איש יהודי", עכ"ל שם.

ונראה שלגירסת סיפור זה הדברים נפלאים, שהנה המן אומר למרדכי: "בעבור ה' הגדול והנכבד", ויש להבין לשם מה הוסיף המן את שם ה' בבקשתו?

והנראה דהנה ידועים דברי הרמב"ם (מלכים וד) שבני עמלק שקבלו על עצמם ז' מצוות והשלימו עם ישראל, אין נלחמים איתם. וביאר מרן החזו"א זצ"ל שסבר הרמב"ם שכל מצות מחית עמלק היא דוקא בעושה מעשה עמלק. ואני עני ביארתי בספרי ויאמר שמואל סי' מ"ט שביאור הדבר הוא שע"י קבלת ז' מצוות יצאו מגדר "אומת עמלק", שהגדרתה כפירה בזדון בה', (אעפ"י שלענ"ד עדין אפשר, אם רוצים, להורגם, מדין "זרע עמלק", עי"ש).

ולזה מובן הדבר באופן נפלא שהמן ביקש ממרדכי לחם בהקדימו שמבקש זאת "בעבור ה' הגדול והנכבד", והיינו שגילה דעתו שאינו כופר בהקב"ה ומקבל אמונתו, וממילא שוב אינו נכלל בחיוב מחית עמלק ומשום כך הוצרך מרדכי להסביר מדוע אינו נותן לו לחם מפני ש"איני מצווה שאחיה אותך ואמית את עצמי", והיינו

משום שאנו מצווים להחיות גרי תושב שקבלו ע"ע את האמונה בהקב"ה וז' מצוות, וע"כ הוצרך לטענה בכדי שלא להאכילו, וא"ש.

ו] ומו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א כתב לי בדבר שאלתנו, באלו הדברים: לא היה בידו להמיתו, ומפני דרכי שלום נתן לו. וידידי רבי מרדכי טישלר שיח' ביאר דאין מצות מחיית עמלק מתקיימת ע"י הרעבה, דמרדכי לא יהרגנו, אלא ימות מעצמו, ובכה"ג כיון דלא יקיים בזה מ"ע דמחיית עמלק, שוב אם יש לו ענין להחיותו, יכול ליתן לו פת לחם. וידידי רבי אהרן פרנקל שיח' ביאר שמרדכי אמר להמן שמכיוון והוא עמלק, אינו יכול לפרנסו, אך אם רוצה שיאכילנו, אזי שיימכר לו לעבד, ועבד ישראל יהיה, ואזי ניתן להאכילו, עכ"ד. ויש להוסיף בזה דברי החתם סופר שפירש את פירוש הפסוק במגילה ש"כ כי הגיד להם אשר הוא יהודי", היינו שהמן עצמו הוא יהודי, כיון שהוא עבדו ודינו כישאאל...

וקיבלתי בזאת מכתב ממע"כ הגאון רא"י וועסטהיים שליט"א אב"ד בד"ץ מאנצעסטר

תשואות חן על הדברי תורה היפים – ואבקשכם להגיד לי איה איפה הם דברי החתם סופר שהבאתם בסוף הדברים.

ואגב, נסתפקתי לפימש"כ הר"ן במגילה שולא יעבור קאי רק על קריאת המגילה ולא על שמחת פורים עפ"י דברי הירושלמי, וכפי שנפסק בשו"ע דכשט"ו חל בשבת עושים הסעודה בט"ז, ולכ' כפי קושית הגמ' אימא שיתסר ושיבסר היינו משום ששמחת פורים שייך אז, ורק לענין קריאת המגילה מתרצת הגמ' ולא יעבור, א"כ עד מתי יכולים לקיים שמחת פורים בסעודה [בדיעבד עכ"פ].

(ואגב אולי יש בזה לימוד זכות להנוהגים שלא לומר תחנון בשיתסר ושיבסר מפני קושית הגמ', ומתמיהין ע"ז דהוי רק הו"א, דלהנ"ל לא הוי רק הו"א רק לגבי קריאת המגילה, דלמסקנא אמת שבקריאת המגילה כתיב ולא יעבור, אבל לענין שמחת פורים הוי גם למסקנת הגמ' בשיתסר ושיבסר, א"כ שפיר י"ל דאין אומרים תחנון עכ"פ בשני ימים אלו – אלא דעדיין צריך בירור עד מתי זה שייך)

בברכת שבתא טבא אשר יעקב וועסטהיים

[א"ה: דברי החת"ס הינם בתורת משה פרשת תצוה].

הקשר בין תענית אסתר לפורים

במגילה ד' א' אמר ריב"ל חייב אדם לקרות המגילה בלילה ולשנותה ביום, שנאמר "אלקי אקרא יומם ולא תענה ולילה ולא דומיה לי", וברש"י: "זכר לנס, שהיו זועקין בימי צרתן יום ולילה", עכ"ל. וצ"ת מאי שייכא זה שזעקו בימי צרתן למצות קריאת המגילה, וצ"ע.

והנראה בזה חידוש נפלא, דהנה נאמר במגילה (ט, לא) "לקיים את ימי הפורים האלה בזמניהם כאשר קיים עליהם מרדכי ואסתר המלכה וכאשר קיימו על נפשם ועל זרעם דברי הצומות וזעקתם". ונראה שבפסוק זה

למדנו שהתוכן היצוק לאיזכור וחגיגת נס הפורים, דומה הוא במהותו ל"כאשר קיימו דברי הצומות וזעקתם", ומרדכי ואסתר תיקנו את צורת השמחה כצורת הצער, וא"ש.

ודודי הגרא"ש מאיר הוסיף בזה, דהנה כתב הרמב"ם בהקדמתו למנין המצוות, שכתב כך: "וצוו לקרות המגלה בעונתה כדי להזכיר שבחיו של הקב"ה ותשועות שעשה לנו והיה קרוב לשועינו, כדי לברכו ולהללו וכדי להודיע לדורות הבאים שאמת מה שהבטיחנו בתורה כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כי"י אלהינו בכל קראנו אליו". והיינו דעצם קריאת המגילה נועדה להזכיר שהיה קרוב לשועתינו, וא"כ דברי הצומות וזעקתם הביאו לנס הפורים ובקריאת המגילה גופא אנו מודים על כך. והוסיף דנראה דמקור ד' הרמב"ם הם מדברי הש"ס במגילה (יא, א) דרב מתנה פתח לדרוש את המגילה בהאי קרא ד'מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו', ודפח"ח. וידידי הרה"ג רבי שלמה מילגרום הראני שהדברים מפורשים בתרגום ראשון למגילה (פרק ט, לא): "והיכמא דקיימו יהודאי על נפשון ועל בניהון – למהויהון דכירין פתגמי צומיא וצלותהון". וציין דעל דרך זו כתב בסידור רש"י (סימן שמה) ומחזור ויטרי (סימן רמה), והובא בב"י תרפו בשם שבלי הלקט.

השמטת מילים בקריאת המגילה

כתב המג"א (סי' תר"צ סק"ד): 'אם השמיט הסופר - ואם השמיט הקורא תיבות שאין מפסידין הקריא' יצא (ש"ג) עיין סי' קמ"ב ולקמן סי"ד דלא משמע כן. וכוונתו שבסעיף י"ד נאמר כך: 'אין מדקדקין בטעיותיה; וי"א דוקא בטעות שהלשון והענין אחד, כהוא עובדא דתרי תלמידי דהוו יתבו קמי דרב, חד קרי יהודים וחד קרי יהודיים ולא אהדר חד מיניהו; אבל טעות אחר; לא, עכ"ל. ומשמע דרק אם טעה בדקדוק האותיות יצא, אך לא אם השמיט מילים ממש.

ובביה"ל כתב: אין מדקדקין בטעיותיה וכו' - דין זה הוא מירושלמי והנה מלשון ריא"ז המובא בש"ג פ"ב שכתב דבתיבות שאין מפסידין הקריאה אפילו אם השמיט ולא קרא כלל אינו חוזר וסיים שכן הוא בתלמוד א"י מוכח דסבר דמה שאין מדקדקין היינו בתיבות שאין מפסידין הקריאה [אבל אם מפסידין הקריאה כגון וימי הפורים האלה לא יעברו והשמיט תיבת לא וכן ומתנות לאביונים השמיט המ"ם לא יצא כ"כ שם] וכו'. ועיין בר"ן שהביא ראיה מוכרחת מן הגמרא דאם חיסר רק תיבות בני הרמכים ולא קראן כלל אינו יוצא אף בדיעבד דלא היקל בגמרא בזה אף דלא ידע פירושן רק משום דעכ"פ איכא בזה מצות קריאה ופרסומי ניסא הא אם לא קראן כלל אינו יוצא אף בדיעבד ואלו להריא"ז יוצא בזה בדיעבד דהא אינו מפסיד הקריאה, עכ"ד הביאה"ל. ולכאוף הוכחתו מדברי הגמ', הוכחה אלימתא היא דלא כהריא"ז, וצ"ע. [אלא א"כ נאמר דהמילים 'האחשתרנים בני הרמכים' אינם מילים החשובות המפסידות הקריאה].

והנראה חידוש נפלא, דהנה הרי"ף כתב דמגילה שחלק מאותיותיה מטושטשות או קרועות, כשרה, וביאר הר"ן דכיון דמגילה נקראת אגרת ולא ספר, מהני גם כשחסר. ועל זה כתב השלטי גיבורים כך: 'ונראה בעיני שלא הוצרכו לקרוא האותיות החסרות על פה, ואם לא קראן יצא, שלא אמרו אלא באותיות המפסידות את הקריאה, כגון 'והימים האלה לא יעברו', אם השמיט מילת 'לא' הפסיד הקריאה', עכ"ל ועיש"ע.

וכונתו דאכן מי שיש לו מגילה מושלמת, ולא קרא בה כולה, לא יצא, אך כשקרא מגילה חסרה, שהיא כשרה, אזי את המילים החסרות אינו צריך לקרות, דזו היא מגילתו הכשרה כעת, ועליו לקרות את כל מה שבמגילתו, ותו לא, וזה מדויק בלשונו הנ"ל, וממילא לק"מ מהאחשדרנים בני הרמכים ומה'יהודיים', דהתם מילים אלו כתובות אצלו, ואם לא קראם, לא יצא, אלא רק אם לא דקדק בטעויות לא עיקריות, והכל שריר וקיים.

קריאת המגילה בקיבוץ חילוני קודם הפורים

תושבי קיבוץ שאינם שומרים תומ"צ מתקרבים ליהדות ע"י פעילי ארגון קירוב-רחוקים, ובני הקיבוץ מוכנים לבוא בהמוניהם ולשמוע את קריאת המגילה כהלכתה, רק בתנאי שיקראו את המגילה לפני פורים, משום שבפורים הם 'עסוקים' במסיבת הפורים המקומית. ושאל הרב שרגא גבהרד שליט"א, העוסק בקירובם אל אבינו שבשמים, האם ניתן לקרוא להם את המגילה לפני פורים, והאם יש בזה סרך ממצות קריאת המגילה.

א] תשובה: כתב הטור (ס' תרפ"ח): "שדרו ממתיתבא היכא דנפיק בשיירה או נפיק בספינתא קורא בי"ד וכל תקנה שיכול לעשות כדי שיקרא בי"ד יעשה ואם אין יכול לעשות קורא אותה בי"א בי"ב בי"ג, אבל בעשירי ומי' ולמטה אינו יכול לקרותה, וכ"כ רע"ם ז"ל. וכתב שמברך לפני ולאחריה כשקורא אותה מי"א ולמעלה. ובה"ג ז"ל כתב שהאידיא אין קורין אותה כלל אלא בי"ד אפילו מי שיוצא בשיירה וטוב לקרותה בלא ברכה". והב"י כתב שכ"כ הרוקח, והביא ד' הבה"ג שכתב שאלו שאין באפשרותם לקרוא בי"ד, יקראו ג' ימים קודם כבני הכפרים, ויקראו בלא ברכה. וכתב: ויש מרבתינו אומרים שאם אין בידם מגילה, מוטב שיקדימו ויקראו ממה שלא יקראו כלל וכן נראה בעיני דגרסינן בירושלמי (מגילה פ"א ה"א) תניא כל החדש כשר לקריאת מגילה שנאמר (אסתר ט, כב) "והחדש אשר נהפך להם מיגון לשמחה", אמר רבי חלבו ובלבד עד ט"ו הא דתימא כל החדש כשר לקריאת מגילה בשביל הולכי דרכים שאין בידם מגילה. והב"י הביא שנחלקו הראשונים בדבר האם אכן ניתן לקרוא מגילה בשעת הדחק קודם י"ד, וכתב לבסוף כך: "ונ"ל דההיא דירושלמי דכל החדש כשר לקריאת מגילה לא ס"ל לתלמודא דידן מדלא מייתי לה ומ"מ בשעת הדחק שאי אפשר בענין אחר כלל, כדאי הוא הירושלמי לסמוך עליו. ומיהו כל שקרא שלא בזמנה אם נזדמנה לו מגילה בזמנה, חוזר וקורא כדין בן כפר שהקדים ליום הכניסה, שאם היה בעיר בי"ד חוזר וקורא עמהם". והשו"ע (תרפח, ז) פסק כך: "המפרש בים והיוצא בשיירה ואינו מוצא מגילה להוליך עמו, יקראנה בי"ג או בי"ב או בי"א, בלא ברכה; ואם אי אפשר להמתין עד ימים הללו, י"א שקורא אפילו מתחלת החודש. הגה: והכי נהוג; מיהו אם נזדמן לו אח"כ מגילה, חוזר וקורא אותה ביום י"ד, אפי' קראה תחלה ביום י"ג, מ"מ קרא אותה שלא בזמנה". וכ' הט"ז שכאשר קורא שוב בי"ד, עליו לקרותה בברכה, וכ"פ המשנ"ב. ובקריאה זו צריך מנין יהודים, עי' במג"א ומשנ"ב, ועי"ש כל פרטי הדינים בזה.

ב] ויל"ע בדבר טובא, דהא אם נפסק שניתן לקרוא מגילה בשעת הדחק גם ג' ימים קודם לפורים, א"כ מדוע אם התאפשר לו לקרוא שוב בי"ד, מברך. והלא יצא כבר ידי הקריאה בקריאה שקרא לפני פורים. ובשלמא צריך לקרוא את המגילה שוב, כיון שלא הוכרעה ההלכה בברירות כדעת הסוברים שאפשר לקרוא קודם

הפורים, ולכן יקרא שוב, לצאת ידי הראשונים שא"ל לקרוא לפני י"ד. אך מדוע שיברך כעת, כאשר יתכן וכבר יצא י"ח קריאתו ביום שקרא, וצ"ע.

ושו"מ שכן העיר הערוה"ש, הכותב כן: "המג"א כ' דצריך עשרה כדין שלא בזמנה דצריך עשרה, ולא אבין כיון שהיא בלא ברכה אינה אלא כלימוד בעלמא, והרי אינה מתקנת חכמים כלל, ולכן י"א דאם א"א לו להמתין עד ימים הללו יכול לקרא אפילו מר"ח לזכרון בעלמא, מיהו אם מזדמן לו אח"כ מגילה ביום י"ד חוזר וקורא אותה בברכה, דהקריאה שעברה לאו כלום היא, וכמ"ש, וכו', ונ"ל דקורא בלא ברכה וממילא דא"צ עשרה וי"א שקורא בברכה [ט"ז סק"ט] ולענ"ד לא נראה כן, עכ"ל הערוה"ש, וצ"ע כנ"ל.

והנראה בזה דהנה הגר"א ז"ל בביאורו ציין למש"כ השו"ע לעיל סעיף ה' בשם הירושלמי, שהולכי מדבר וספינה קורין בי"ד, אע"פ שהם בני הכרך, וכתב הגר"א: הא דאפשר הא דלא אפשר. ומקורו טהור מד' בעה"מ בריש מגילה שהביא המו"מ בענין וכתב: "אי נמי יש לומר הא דאפשר לית הא דלא אפשר ליה", עכ"ל ועי"ש.

והכי כתב בסדור רב עמרם גאון וז"ל: "המבקש לצאת לדרך, ומבקש לקרות מגלה בי"א בי"ב בי"ג, אם יכול ליקח עמו מגלה יעשה, דשדרו מן מתיבא כל תקנה שיכול כדי שיקרא אותה בזמנה יעשה. ואם אין יכול, קורא או בי"א או בי"ב או בי"ג וכו', דחכמים הקילו על הכפרים שיהיו מקדימין ליום הכניסה, כדי שישפיקו מים ומזון לאחיהם שבכרכין. ומכאן אנו למדין שאע"פ שזמן מגלה בי"ד, משום מים ומזון תקנו חכמים להקדים, וכש"כ הכא שאינו יכול ואי אפשר לו, שמשימין אותו כבני כפרים מק"ו, ויקרא". וכ"כ בסידור רש"י (סי' שלב) ובמחזור ויטרי (סי' רמג).

ודברים אלו נותנים לנו לחדש ולומר שחז"ל אכן תיקנו ב' תקנות לקריאת המגילה. תקנה באפשר, שבה נאמר שקוראין בזמנה די"ד וט"ו, ותקנה שניה לאנוסים שאי אפשר להם, והוא כדמצינו דומה לזה שתיקנו קריאה נפרדת לבני הכפרים, ואמרו דה"ה באנוסים ובשעת הדחק כה"ג. וממילא לפי"ז כאשר הולך במדבר או מפרש בים קורא בג' ימים קודם הפורים, עושה הוא כן כדינו, כתקנת מי שאי אפשר לו. אך כאשר יתאפשר לו לקרות בי"ד או ט"ו, אזי חלה עליו תקנת הקריאה הנוספת, ככל ישראל, היכולים לקרות בזמנה, וע"כ מברך על הקריאה.

ובהבנת ד' הירושלמי דכ' דכל החודש כשר לקריאת המגילה, הנה לולי דמיסתפינא הייתי מחדש ואומר דאכן ב' תקנות ניתקנו בקריאת המגילה. (א) מדין נס חודש אדר, וכפי שהזכירו בירושלמי מהפסוק במגילה "והחדש אשר נהפך להם מיגון לשמחה". וזאת תקנה להודות ולהלל בקריאת המגילה על הנס שהמן טעה וחשב שחודש אדר רע לישראל, כמובא במדרשים. (ובפרט למש"כ בספה"ק שאכן חודש אדר היה חודש שמזלו רע לישראל, והקב"ה הפך את מזלו לטובה. שלפי"ז אכן באמת החודש גופא נהפך מיגון לשמחה). (ב) מדין נס יום הפורים עצמו. וע"כ היכול לצאת ידי הקריאה רק קודם הפורים, אכתי שייך בו התקנה לקרות בכל חודש אדר, כיון שגם על עיצומו של נס החודש אנו מודים, וע"כ כל החודש כשר, מצד תקנה זו, לקריאת המגילה. ועי' שו"ת חת"ס או"ח סי' קצג.

ג) ולעצם שאלתנו, הנה בני הקיבוץ אינם נחשבים לאנוסים וכהולכי מדבר וימים, כיון שרק טעמי נוחות בעלמא מונעים מהם לקרוא מגילה בזמנה, וא"כ פשוט שאינם כבני הכפרים וכהמפרש בים והיוצא בשיירא, וממילא עליהם לקרוא המגילה בזמנה. ומנגד, מכיון שבסופו של דבר לא יקראו הם בי"ד כתקנת חז"ל, ושרויים הם בריחוק רחוני גדול, אולי היה מקום לקרוא להם מגילה בלא ברכה, גם קודם הפורים. ובפרט שאין איסור לקרוא מגילה ללא ברכה בכל זמן ועת, ורק על הקורא להדגיש להם שבקריאה זו אינם יוצאים י"ח המצוה. אך מצד שלישי, יתכן שעדיף שלא לקרוא להם המגילה קודם זמנה, כדי שלא יסברו שניתן

להחיל תמורות ורפורמות בקיום ההלכה וכו'. ומכיון שנדברתי בזה עם כמה ת"ח מופלגים וכ"א נטה להכריע לצד אחר, על כן שאלתי את מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, שכתב לי כך: קשה לנהוג שלא כדין.

משלוח מנות במיני מעדנים

מגילה ז' א': תני רב יוסף ומשלוח מנות איש לרעהו שתי מנות לאיש אחד, ופירש רש"י: "מנות- מיני מעדנים". ויש להבין מנין לרש"י ש'מנות' היינו מעדנים דוקא, וברמב"ם ובשו"ע מובא 'מיני אוכלין ומיני בשר ומיני תבשילין' ולא דוקא מעדנים, וצ"ב.

והנה בנחמיה (ח, י) נאמר: "ויאמר להם לכו אכלו משמנים ושתו מממתקים ושלחו מנות". ומשמנים פירש המצודות דהיינו "מאכלי שמן", ו'ממתקים' פירש שהם "משקים מתוקים". ולזה י"ל שכיון שהכתוב מביא יחדיו משמנים וממתקים, שהם מאכלים חשובים, עם מנות, אזי ה"ה מנות היינו מנות אוכל ברמה גבוהה, ולכן פירש רש"י דהיינו מעדנים.

וכעת ראיתי שבספר המנהגים (טירנא, ראש השנה) כותב כך: "מצוה לרחוץ ולספר ערב ר"ה וכן לשמוח ולהרבות מנות בר"ה. ולאכול מעדנים ולשתות ממתקים".

משלוח מנות- מדין ריבוי הסעודה או הגברת האהבה והאחוה

הנה נודעת מחלוקת התרומת הדשן (סי' קי) והמנות הלוי האם משלוח מנות עניינו לצרכי סעודת פורים או לריבוי האהבה והאחוה בין עם ישראל, כנגד דברי המן "ישנו עם אחד מפוזר ומפורד". ונראה שהרמב"ם והשו"ע סברו שעניינו לריבוי צרכי הסעודה, מכך שהביאו את הלכות משלוח מנות בהלכות סעודת פורים. ואמנם יש קצת להעיר מדוע השו"ע בסי' תרצ"ה הביא את דיני משלוח מנות רק בסוף הלכות הסעודה, לאחר שהביא את דין "חייב אדם לבסומי", (שאינו מדברי קבלה כמשלוח מנות, אלא רק מדברי רבא במגילה ז' ב'). וא"נ שהוא מצרכי הסעודה, היה לו להביאו בראש הלכות אלו ולא בסופם. (ואולי תליא בד' הקדוש הרש"ש שכתב ע"פ סוד לאכול סעודה מיד בבוקר בבשר ויין ורק אח"כ לשלוח מנות ושוב לאכול סעודה בהמשך היום).

וידי הרה"ג ר' אברהם משה פכטר שליט"א העיר דלטעם התרומה"ד שמשלוח מנות נועד לצרכי הסעודה, יש להבין כיצד יוצאים במיני מתיקה שאף העניים אינם אוכלים אותם כחלק מסעודה, כמו ופלים, סוכריות, שוקולד וכדומה. (ואולי טובים הם לקינוח סעודה).

חציצה בצבעי תחפושת

יעיין טושו"ע יו"ד סי' קצ"ח י"ז דצבע שצובעות הנשים על פניהן ושער ראשן אינו חוצץ וכן מי שאומנותו צבע וידיו צבועות אינו חוצץ וכו'. ויל"ע האם צבע שצובעים בו את הפנים או הזרועות לכבוד פורים, חוצץ ביום הפורים עצמו. שצבע זה נועד ליום הפורים עצמו והאנשים צובעים בו את עצמם בכוונה תחילה, אך הם מקפידים להורידו מיד לאחר פורים. והנה לאחר הפורים ודאי חוצץ הוא, אך יל"ע בחציצתו ביום הפורים עצמו. והנה מצינו שם בטושו"ע ונו"כ שנשים העובדות בצבע אי"ז חציצה, כיון שהולכות כך ללא בושה, ובס' פוסקי זמנינו כתבו שאם מקפידות לילך בשבת או לארועים וכיוצ"ב בלא צבע, הוי חציצה, ונודעו בדבר דברי שו"ת זכרון יהוסף סי' י' ואכמ"ל. אולם יש לחלק, דהתם נצבעו בלא כוונה, מחמת עבודת הצביעה, ואם מקפידות שלא לילך כך, חוצץ. אך שאני הכא שצובעים כן בכוונה תחילה, לצורך פורים. (וידידי הרה"ג רבי יעקב שלמה מילר שליט"א הוסיף דהכא הרי צובעים לצורך שחוק, ולא מפני שסבורים שהצבע מייפה את הגוף, וזוהי סברא דחוצץ). ויש קצת לדון בזה מד' הרמב"ם, הו"ד בתחילת ס' מעשה רוקח, שכתב שצבע החינ"ה אינו חוצץ, ואולי כוונתו משום שרוצים בצביעתו, אך רוצים בו רק ליום אחד, כמו כמנהג התימנים בזה בטכס החינ"ה, אך לא רוצים שיישאר לאחר מכן. ותן לחכם ויחכם עוד.

